

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO WPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

1. Nazwa

HISTORYCZNY OBSZAR URBANISTYCZNY MIASTA

2. Czas powstania

XIII-XXI w.

3. Miejscowość

N O W Y S Ą C Z

7320

4. Adres

Nowy Sącz

nr ewidencyjny działki

-

nr księgi wieczystej

-

5. Przynależność administracyjna

województwo **małopolskie**

powiat **Nowy Sącz**

gmina **Nowy Sącz**

6. Współrzędne geograficzne

7. Poprzednie nazwy miejscowości

8. Właściciel i jego adres

9. Użytkownik i jego adres

Urząd Miasta

Nowy Sącz

Rynek 1

33-300 Nowy Sącz

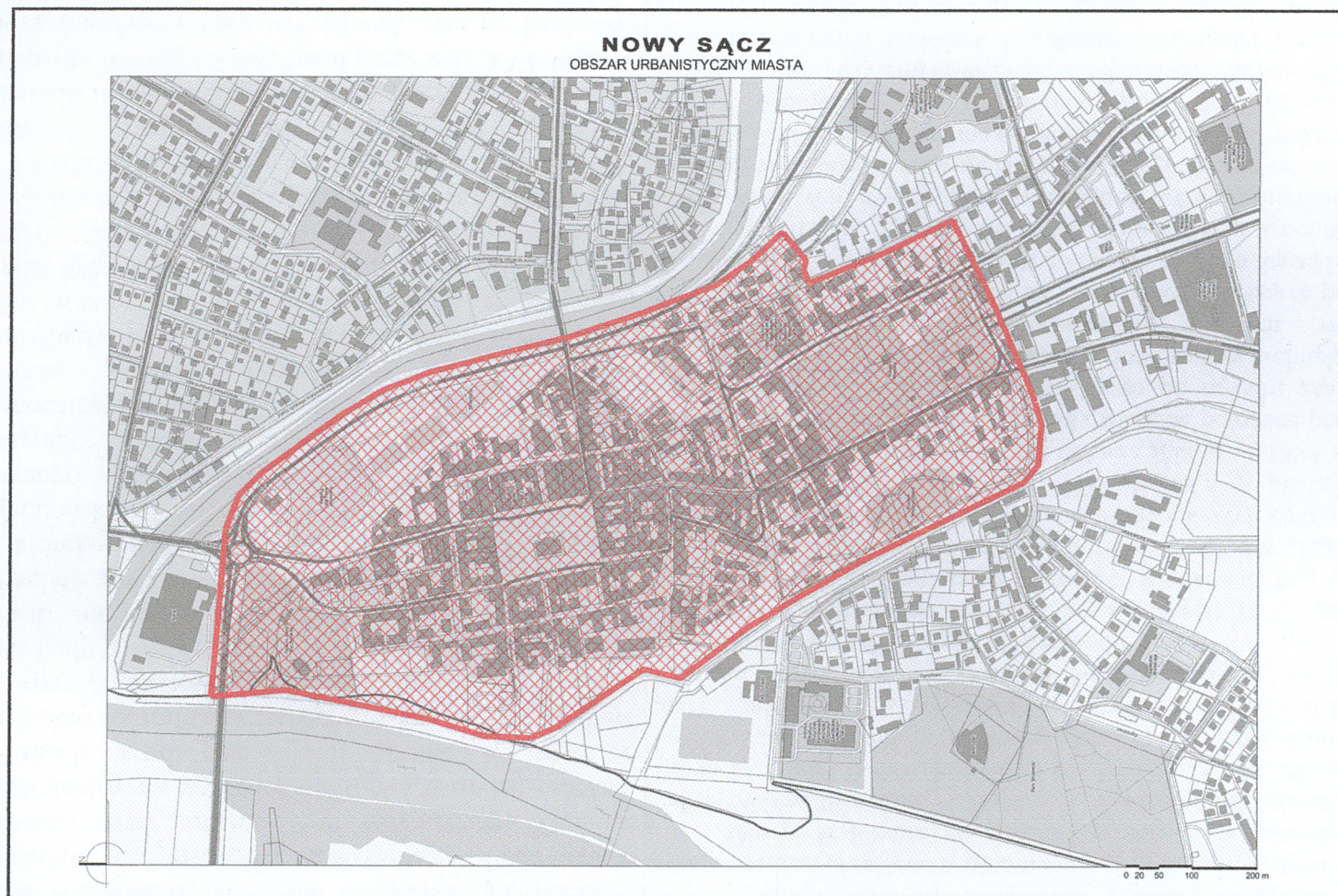
10. Formy ochrony

Gminna Ewidencja Zabytków

Wojewódzka Ewidencja Zabytków

Rejestr Zabytków A-72/M z 31.01.2007

11. Materiały graficzne

Nowy Sącz został lokowany 8 listopada 1292 przez króla Wacława II, na terenie wsi Kamienica należącej uprzednio do biskupów krakowskich. Pod lokację wybrano teren położony w widłach rzek Dunajca i Kamienicy na wysokiej tarasowej ostrodze rzecznej z trzech stron posiadającej strome szkarpy, co pozwoliło na militarne zabezpieczenie miasta. Jedynie od strony południowej planowane fortyfikacje miejskie wymagały sztucznego ukształtowania. Lokowane miasto otrzymało szachownicowo-pasmowy układ urbanistyczny z dużym, regularnym rynkiem po środku, z którego wybiegały ważniejsze ulice (P. Skargi, Jagiellońska, Lwowska) nawiązujące do przebiegu dawnego szlaku węgierskiego. Tereny poza murami otrzymały status przedmieść o charakterze pomocniczym, pracujące na rzecz miasta (młyny, folusze, kuźnie). Dynamiczny rozwój miasta umożliwiły liczne przywileje nadawane zwłaszcza przez Kazimierza Wielkiego, który wybudował tutaj zamek królewski i otoczył Sącz murami. Gród stał się siedzibą kasztelana i starosty oraz ważną twierdzą w systemie obronnym południowej granicy Polski. W średniowieczu miasto kilkakrotnie nawiedzały powodzie, pożary oraz epidemie, co częściowo zahamowało jego rozwój. Ponowny okres handlowej prosperity Nowego Sącza trwał przez cały XVI wiek. W tym czasie Nowy Sącz był największym po Krakowie płatnikiem podatków w województwie krakowskim. W mieście powstawały kompleksy klasztorne, budowle publiczne i kamienice wznoszone w stylu baroku i barokowo-klasycystycznym. Kres gospodarczej świetności miasta nastąpił w XVII wieku. Przyczyniły się do tego klęski żywiołowe w postaci pożarów, epidemie, nakładane kontrybucje wojenne, a ostateczny upadek nastąpił po „potopie” szwedzkim. C.d. wkt. 1.

Układ urbanistyczny miasta Nowego Sącza obejmuje rozplanowanie ulic, placów, zieleni, usytuowanie, bryły i gabaryty budowli, kompozycje i walory estetyczne wnętrza architektoniczno-krajobrazowych oraz zieleni komponowaną, określone w przestrzennych granicach ujętych w decyzji konserwatorskiej A-72/M.

Obszar historycznego miasta obejmuje teren określony granicami: od strony północnej przebiegiem ul. Legionów (wzdłuż skarpy zamkowej), od zachodniej miasta zachodnia linia działki nr 55, obr. 27 (od strony rzeki Dunajec) i dalej zachodnia granica działki nr 183, obr. 29 (wzdłuż wału przeciw powodziowego) oraz linia torów kolejowych; od strony południowej ulica A. Mickiewicza do skrzyżowania z ul. J. Matejki; od strony wschodniej ulicą J. Matejki do skrzyżowania z południową granicą działki nr 15/1, obr. 57, wzdłuż której granica skręca w kierunku wschodnim do Bulwaru Narwiku i dalej wzdłuż Bulwaru Narwiku w kierunku północnym, do skrzyżowania z ul. P. Skargi z ul. Legionów.

Zachowany układ miejski centrum miasta Nowego Sącza jest przykładem modularnego, wielopasmowego układu urbanistycznego pochodzącego z czasów średniowiecznej lokacji nam prawie niemieckim (magdeburskim). Z założenia tego czytelny jest dziś pięciopasmowy układ wydłużonych bloków na osi północ-południe, z położonym w środkowym rynku miejskim, jednym z największych obszarowo w Małopolsce. Na rynku znajduje się zabytkowy budynek ratusza miejskiego z k. XIX wieku, a w pierzejach rynkowych zespół starych kamienic miejskich przekształconych w większości po pożarze miasta w 1894 roku. Na zewnętrznych pasmach układu osadniczego Nowego Sącza rozlokowane są zespoły sakralne położone przy linii obronnej nad skarpami rzek oraz ruiny zamku obronnego. W obrębie obszaru wpisanego do rejestru znajdują się liczne budowle użyteczności publicznej i kamienice mieszczańskie reprezentujące duże walory architektoniczne i estetyczne, a także zespoły komponowanej zieleni miejskiej wznoszone w późniejszych okresach, wraz z regulacją dróg i działek. Walory historyczne, urbanistyczne i architektoniczne uwidocznione w obszarze pozwoliły go uznać za teren o istotnym znaczeniu dla kształtowania krajobrazu kulturowego miasta Nowego Sącza i określić dla niego formy szczególnej ochrony prawnej wynikających z art. 3 pkt. 12 Ust. z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W kompozycji układu przestrzennego i architektonicznego miasta dominują formy historyczne, stanowiące świadectwa historii i rozwoju urbanistycznego miasta od średniowiecza po początek XXI wieku. Całość zespołu miejskiego Nowego Sącza ma ponadlokalną wartość zabytkową, a z racji znaczenia miasta i jego życia kulturalnego wartość ogólnonarodową. Układ przestrzenny i zabudowa Nowego Sącza tworzą dobrze zachowany zespół urbanistyczny o czytelnym układzie z zabudową o nawarstwieniach historycznych i jednorodną stylową z różnych epok, o znacznych walorach krajobrazowych, historycznych i architektonicznych w skali Polski. Miasto jest przykładem założenia przestrzennego łączącego harmonijnie różne elementy krajobrazu kulturowego.

Na terenie historycznego obszaru urbanistycznego miasta znajduje się 35 obiektów architektonicznych i zespołów ujętych oddzielnymi wpisami do rejestru zabytków:

1. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kościół p.w. św. Kazimierza, ul. Długosza 3, A-82 z 11.12.1996
 2. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kościół par. p.w. św. Małgorzaty, A-209 z 20.12.1970 (NsZ)
 3. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kościół p.w. św. Ducha i klasztor ponorbertański, ob. Jezuitów, A-210 z 22.12.1970
 4. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kościół pofranciszkański p.w. Narodzenia NP Marii - ob. ewangelicki, ul. Pijarska 21, A-688 z 28.12.1992 (NsZ)
 5. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – d. klasztor Franciszkanów, ob. Parafia Ewangelicka, A-689 z 28.12.1992 (NsZ)
- c.d. wkt. 1.

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
-	-	historyczny obszar miasta	historyczny obszar miasta
18. Stan zachowania		19. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie	
Stan zachowania dobry		Brak zagrożeń. Otoczyć opieką konserwatorską.	

20. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

1. Nowy Sącz – układ urbanistyczny, [A-72/M], 31.01.2007 r.
(dec. Nr OzKr/NS/KM+BS/4141-A/1/07).

21. Uwagi

22. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Bibliografia

.Dzieje miasta Nowego Sącza, red. F. Kiryk, t. 1–2, Kraków 1993.

24. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

tekst

dr Marek Grabski październik 2019 r.

plany, rysunki

j. w.

fotografie

j. w.

25. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania)

26. Załączniki

Załącznik nr 1 – c.d. opisu + ilustracje

Załącznik nr 2 - ilustracje

Załącznik nr 3 - ilustracje

Załącznik nr 4 – ilustracje

Załącznik nr 5 – ilustracje

Załącznik nr 6 – ilustracje

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NOWY SĄCZ	Historyczny obszar urbanistyczny miasta	c.d. tekstu + ilustracje dodatkowe.

c.d. pkt 12.

Miasto zniszczyły także przemarsze wojsk szwedzkich, saskich i rosyjskich podczas wojny północnej, oraz partyzanckie działania wojenne podczas konfederacji barskiej. W 1770, na dwa lata przed I rozbiorem Polski, Austria zaanektowała powiaty spiski, nowotarski i sądecki, w wyniku czego Nowy Sącz znalazł się w granicach Austrii w Galicji, gdzie otrzymał urzędową nazwę miasta Neu Sandez. Spustoszone wojnami miasto zasiedlone zostało ludnością żydowską prowadzaną za zgodą władz przez właścicieli Wielopolskich. Wykształciła się wówczas dzielnica żydowska rozciągająca się pomiędzy centrum miasta a zamkiem. Po utworzeniu austriackiego starostwa sądeckiego nastąpiły zasadnicze zmiany w urbanistyce miasta. Przeprowadzono regulacje ulic w historycznym centrum miasta, usunięto mury miejskie, a na przedmieściach wytyczono nowe ulice prowadzące do miasta (m.in. ul. Krakowska, Długosza, Nawojowska. Drewniana zabudowa w mieście i na przedmieściach zastąpiona została nową murowaną. Z końcem XIX wieku nastąpił intensywny rozwój zabudowy miejskiej miasta. Wzniesiono liczne kamienice i budynki w duchu historyzmu, a w początkach XX stulecia pojawiły się liczne realizacje secesyjne i secesyjno-modernistyczne wznoszone głównie przez miejscowych budowniczych. Przekształceniom uległy istniejące place miejskie a także założono plantacje miejskie pomiędzy dzisiejszą ulicą Jagiellońską i Długosza. W 1876 powstały C.K. Warsztaty Kolejowe, a rok później oddano do użytku sądecki odcinek kolei tarnowsko-lełuchowskiej. W 1912 Nowy Sącz posiadał własną elektrownię a przed 1915 kanalizację miejską. Okresy odbudowy miasta po I i II wojnie nie wpłynęły zasadniczo na przekształcenia w obrębie historycznego układu urbanistycznego centrum miasta. Funkcje mieszkalnictwa przejęły nowe dzielnice mieszkaniowe położone na dawnych przedmieściach. Również poza centrum wyprowadzono większość zakładów produkcyjnych i warsztatów. Wszystko to pozwoliło zachować harmonijny w układzie układ przestrzenny centrum wraz z jego różnorodnością stylistyczno-architektoniczną uwidoczną w historycznych dziś budowlach.

c.d. pkt 13.

6. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kaplica szwedzka ul. Jagiellońska, A-207 z 10.12.1970 = A-91
7. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – cmentarz żydowski, ul. Rybacka, A-605 z 20.12.1989 (NSz)
8. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – macewy żydowskie na ścianie piwnicy budynku ul. Węgierska 11, A-594 z 10.03.1989 (NSz)
9. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – ruiny zamku, A-50 z 20.10.1936 (NSz)
10. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – ratusz, A-362 z 16.02.1984 (NSz)
11. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – budynek d. „Sokoła” ul. Długosza 3, A-691 z 29.01.1993 (NSz)
12. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – dom „Franciszkański”, ul. Franciszkańska 15, A-203 z 25.11.1970
13. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – dom ul. Grodzka 6, A-598 z 14.07.1989 (NSz)
14. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kamienica ul. Jagiellońska 5, A-709 z 22.11.1993 (NSz)
15. Nowy Sącz, gm. Nowy Sącz- kamienica Jagiellońska 14, A-50/M z 24.03.2006
16. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kamienica ul. Jagiellońska 25/ul. Kościuszki, A-726 z 20.05.1994
17. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – dom ul. Jagiellońska 36, A-463 z 10.12.1986 (NSz)
18. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – d. żydowski dom modlitwy, ob. dom ul. Jagiellońska 50b, A-786 z 15.12.1995 (NSz)
19. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kamienica, ul. Jagiellońska 52, [A-1187/M] z 16.02.2010 r.
20. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – dom, pl. św. Kazimierza 2, A-697 z 15.06.1993 (NSz)

verte!

Wkładkę założył dr Marek Grabski, X 2019 r.

Miejsce przechowywania negatywów: arch. aut.

c.d.pkt 13.

21. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – Dom dziecka, Pl. Kolegiacki 2, A-285/80 z 28.01.1980 (NSz)
22. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – domy ul. Lwowska 2 i 4, A-492/87 (NSz)
23. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – Dom Gotycki, ul. Lwowska 3 (Muzeum Okręgowe), A-776 z 30.05.1995 (Nsz)
24. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – d. Młyn ul. Młyńska 9, A-692 z 02.12.1992 (NSz)
25. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – atelier fotograficzne ul. Narutowicza 3, A-354 z 12.08.1983 (NSz)
26. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – galeria M. Ritter Rynek 2, A-289 z 28.07.1980 (NSz)
27. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz - pracownia Marii Ritter, Rynek 2, lokale mieszkalne nr 1 i 2, A-519 z 15.12.1987 (NSz)
28. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – dom Rynek 9, A-640 z 14.11.1991 (NSz)
29. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kamienica Rynek 27, A-699 z 16.06.1993 (NSz)
30. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kamienica Rynek 28/św. Ducha, A-768 z 30.03.1995 (NSz)
31. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kamienica Rynek 29, A-850 z 28.12.1998 (Nsz)
32. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz - kamienica Rynek 31, A-131/M z 20.03.2008
33. Nowy Sącz, gm. Nowy Sącz - kamienica, ul. Piotra Skargi 5, A-104/M, 01.10. 2007
34. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – dom ul. P. Skargi 13, A-739 z 25.03.1994 (Nsz)
35. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – kamienica ul. Wąsowiczów 4, A-825 z 07.04.1997 (NSz)
36. Nowy Sącz gm. Nowy Sącz – dom ul. Żółkiewskiego 9, A-756 z 01.09.1994 (NSz)

widok zamku od północnego-wschodu

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NOWY SĄCZ	Historyczny obszar urbanistyczny miasta	Ilustracje dodatkowe.

ul. Piotra Skargi

widok miasta od strony zachodniej

*widok zespołu kościelnego bazyliki Św. Małgorzaty od północnego wschodu
wylot ulicy Lwowskiej (widok od wschodu) z mostu Michalewskiego*

*widok zespołu klasztorneho Jezuitów od północy
skarpa nad kamienicą widok od wschodu*

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NOWY SĄCZ	Historyczny obszar urbanistyczny miasta	Ilustracje dodatkowe.

kompozycja urbanistyczna wylotu ul. Lwowskiej

Wkładkę założył dr Marek Grabski, X 2019 r.

Miejsce przechowywania negatywów: arch. aut.

*planty miejskie widok z ulicy Jagiellońskiej (od północnego-zachodu)
rynek widok od południa*

*rynek miejski z ratuszem
pierzeja południowa rynku*

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NOWY SĄCZ	Historyczny obszar urbanistyczny miasta	Ilustracje dodatkowe.

rynek miejski widok od południa w kierunku ul. Kazimierza Wielkiego

rynek miejski pierzeja wschodnia

*Dom Gotycki przy ul. Lwowskiej
zespół d. klasztoru Pijarów (ob. więzienie)*

*ul. Pijarska (widok od południa)
ul. Wąsowiczów (widok od północy)*

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NOWY SĄCZ	Historyczny obszar urbanistyczny miasta	Ilustracje dodatkowe.

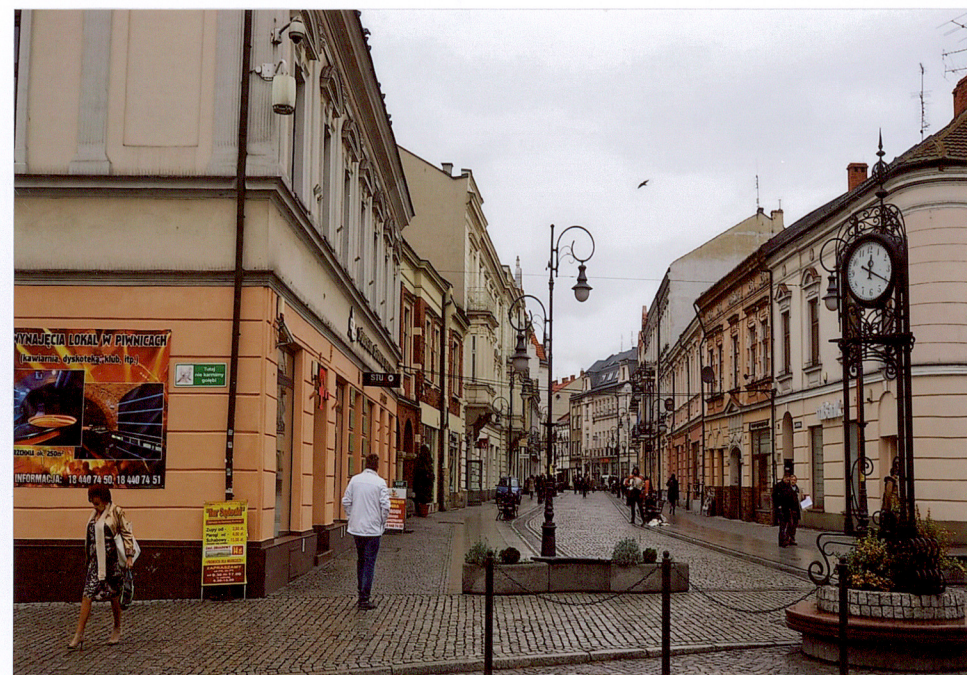
ul. Dunajewskiego (widok od północy)

Plac Św. Kazimierza z kościołem

ul. Jagiellońska odcinek Rynek – ul. Kościuszki (widok od północy)
ul. Jagiellońska odcinek Rynek – ul. Kościuszki (widok od południa)

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NOWY SĄCZ	Historyczny obszar urbanistyczny miasta	Ilustracje dodatkowe.

kapliczka Szwedzka przy ul. Jagiellońskiej

widok na ulicę Jagiellońską (od północy)

*Secesyjne kamienice przy ul. Konarskiego
gmach I Liceum im. Jana Długosza przy ul. Długosza*

*gmach szkoły Podstawowej im. A. Mickiewicza przy ul. Długosza
budynek dawnego „Sokoła” przy ul. Długosza*

